

Sławomir Ożóg

APOTEOZA MŁODOŚCI W TEKSTACH PROPAGANDOWYCH Z LAT 1944–1956

Okres młodości to czas niezwykle intensywnych zmian, które ukierunkowane są ku wyższej jakości życia. Mają one na celu rozwój człowieka w dziedzinach: bioetycznej, umysłowej, motywacyjnej, społecznej, uczuciowej, tożsamości i wreszcie w dziedzinie decyzyjnej. Szczególnie ważny dla tematu niniejszej pracy jest rozwój tożsamości, który polega na definiowaniu siebie w relacji do otoczenia, na pełniejszym zrozumieniu swego miejsca w świecie i podejmowaniu określonych funkcji i ról społecznych [Bednarek, red. 2008: 1394, 1407].

Dorastający człowiek, dzięki coraz większemu doświadczeniu społecznemu, poddaje ocenie zarówno cudze, jak i swoje postępowanie. Poprzez to kształtuje własne postawy, które stopniowo przyjmują postać światopoglądu. Kształtujący się światopogląd ma często niezwykle burzliwy, a także i zmienny charakter, jest więc nie tylko efektem intelektualnego ujmowania świata, ale i jego oceną. Ów intensywny proces może doprowadzić młodego człowieka do różnych postaw: idealizmu, nihilizmu czy wreszcie cynizmu.

Akcje propagandowe ukierunkowane są na wzbudzenie tej pierwszej postawy, systemowi bowiem potrzebny jest człowiek – idealista, który potrafi postawić dobro wyznawanej przez siebie idei ponad dobro własne oraz ponad dobro drugiego człowieka. Motywacje takiego działania są pozytywne, bowiem idealizm młodzieńczy jest rozumiany jako chęć czynienia dobra. Ażeby ów idealizm się urzeczywistnił, potrzeba jednak do tego odpowiednich warunków, wśród których wymienić należy respektowanie prawa młodzieży do samodzielności i szacunku [Harwas-Napierała, Trempała, red. 2001: 182].

Można wyróżnić trzy fazy idealizmu młodzieńczego:

1. Antycypacyjny – oczekiwanie dobra,
2. Kompensacyjny – występuje po złych doświadczeniach i objawia się protestem, ucieczką od rzeczywistości oraz niezgodą,
3. Normatywny – idealizm staje się przyjętą normą¹.

¹ Przytoczona klasyfikacja faz rozwoju idealizmu młodzieńczego opracowana została przez S. Szumana. Cytuję za: Harwas-Napierała, Trempała, red. 2001: 183.

Niniejszy artykuł jest próbą ukazania językowych środków, dzięki którym władza w okresie zwanym stalinowskim starała się pozyskać młodzież. Odwołując się do dokonań językoznawstwa kognitywnego, dla którego językowy obraz świata, a więc sposób, w jaki język ujmuje rzeczywistość (konceptualizuje), jest centralnym pojęciem. Trzeba przy tym zaznaczyć, że mimo ogromnego zainteresowania językowym obrazem świata jest to wciąż pojęcie nie do końca jasne, a więc i metody jego rekonstrukcji są bardzo zróżnicowane. Za Renatą Grzegorzyczką przyjmuję, że jest to:

sposób ujmowania świata (jego percepcji i konceptualizacji) dający się odczytać z faktów językowych, tj. cech fleksyjnych, derywacyjnych, frazeologizmów, grup synonimicznych, świadczących o swoistej kategoryzacji świata, wreszcie z konotacji i stereotypów wiązanych z obiektami nazywanymi.

[Grzegorzyczkowa 2010: 163]

Respektowanie młodzieńczego prawa do samodzielności w przypadku ustroju totalitarnego jest dosyć problematyczne. Trudno jest o nim mówić, kiedy na plan pierwszy wysuwa się przede wszystkim kolektyw. Wydaje się, że w tej specyficznej sytuacji politycznej oraz społecznej młody człowiek winien mieć poczucie samodzielności w dochodzeniu do właściwego dla siebie światopoglądu oraz, co się z tym wiąże, odpowiednich postaw i działań. Jest to stwarzanie pozoru, że młody człowiek sam wybrał swoją drogę życiową. W szczególnych przypadkach może mieć świadomość, że jego decyzja jest efektem troski czy wreszcie nacisku grupy społecznej, w której funkcjonuje (klasy, brygady w zakładzie itp.). Może więc mieć świadomość bodźca generowanego przez innych, musi jednak wierzyć, że jego decyzje są autonomiczne.

Dzięki pomocy kolegów zrozumiałem swoje błędy [SzM 10/54, s. 2]².

Jednym z największych bumelantów był u nas kol. Zawadzki, który sam opuszczał pracę i odrywał od niej innych kolegów. Zarząd zakładowy naszej organizacji zawołał tego kolegę na odprawę, skrytykował go i wskazał mu właściwą drogę, po której powinien iść. Zarząd wpłynął na niego tak, że ten kolega na zebraniu ogólnym organizacji przeprowadził samokrytykę.

został on dziś jednym z najlepszych pracowników, a gdy zauważy bumelanta, który nie pracuje, lecz spaceruje, sam przyprowadza go do zarządu zakładowego i tłumaczy mu, że tak robić nie należy, krytykuje ich w gazetce ściennej itd. [ZMP Kuźnią, s. 67]³.

Zgoła odmiennie w tekstach propagandowych kreowana jest rola szacunku, jaki żywi władza ludowa do polskiej młodzieży. Leksem konotuje takie pojęcia, jak: uznanie, szacunek, pochwała, wdzięczność, docenienie, zadziwienie. Tym samym młodość staje się atrybutem, wiele tekstów zaś jest swoistą apoteozą młodości i młodzieży. Ów pochwalny ton cieszy się dużą frekwencją w propagandzie badanego okresu.

² SzM – Sztandar Młodych, numer, rok wydania, strona – por. wykaz skrótów.

³ ZMP Kuźnią – ZMP Kuźnią młodych kadr 6-latki. Materiały z krajowej narady aktywu robotniczego ZMP, por. wykaz skrótów.

Pierwszym obszarem, który można wyodrębnić, jest podkreślanie pewnych cech osobowościowych młodego człowieka, które miały być wzorcem dla wszystkich obywateli Polski Ludowej. W dobie odbudowy kraju na plan pierwszy wysuwano te, które w praktyce realizowały się w codziennej pracy. Przede wszystkim tworzono **etos młodzieńca-silacza**. Owa siła miała wymiar czysto fizyczny i wiązała się z wyjątkowym zaangażowaniem w dzieło budowy socjalistycznej ojczyzny, lub też wymiar ideologiczny nawiązujący do nieustępliwości w tworzeniu nowej, sprawiedliwej rzeczywistości.

Pierwszy aspekt młodzieńczej siły, ów związany z ciężką **pracą fizyczną**, realizowany był przede wszystkim w komunikatach informujących o kolejnych normach przekraczanych przez młodzieżowe brygady oraz o kolejnych wyzwaniach dotyczących ukończenia pracy przed terminem. Młodzi ludzie byli wszędzie tam, gdzie praca była trudna, zawsze w pierwszych szeregach, zawsze przodowali we współzawodnictwie.

Brygady młodzieżowe często rzucały na najtrudniejsze odcinki pracy. [ZMP Kuźnią, s. 62].
będziemy w pierwszych szeregach budowniczych [Deklaracja, s. 8]⁴.

młodzież przoduje w walce o wprowadzenie nowych, słusznych technicznie norm produkcyjnych. [ZMP Kuźnią, s. 41].

Są to komunikaty o charakterze dosyć ogólnikowym, dlatego też chętniej podsumowywano pracę młodzieży, odwołując się do konkretów, np. liczb, kwot czy niezwykle częstych zestawień procentowych.

Już 206 zobowiązań zrealizowała młodzież Zjednoczenia Budowy Miasta Nowa Huta, co przyniosło 678.927.44 zł [SzM 142/52, s. 1].

Dajmy teraz więcej węgla ojczyźnie. Ja zaciągam trzydniową Wartę Pokoju i zobowiązuję się wykonywać 260% normy [SzM 119/51, s. 1].

Do dnia 14 bm. 1166 budowniczych Marszałkowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej zaciągnęło warty produkcyjne dla uczczenia 22 lipca. W wyniku realizacji zobowiązań podejmowanych przy zaciąganiu wart robotnicy MDM-u zaoszczędzą ponad 8800 roboczogodzin, oddadzą do użytku 48 izb na 24 dni przed zaplanowanym terminem [SzM 167/53, s. 1].

Świadomość wyjątkowości pracy młodzieży daje się zauważyć zarówno w wypowiedziach samych młodych ludzi, jak i tych, którzy tę pracę obserwują.

Mamy śmiało umysły i silne ramiona [Deklaracja, s. 3].

Ogromnie mnie wzrusza – mówi tow. Bem – gdy widzę, jak Wy młodzi dajecie wszystkie siły dla Polskie Ludowej [SzM 134/52, s. 1].

Będący na pierwszej linii walki o wykonanie planu, o pokój, o terminowe dostawy młodzi ludzie spotykają się z **dowodami uznania**, często ze strony starszych,

⁴ Deklaracja – Deklaracja ideowo-programowa. Prawo i statut Związku Młodzieży Polskiej, por. wykaz skrótów.

doświadczonych robotników. Dobry przykład jest również bodźcem dla innych, którzy zaczynają naśladować przodowników, racjonalizatorów, społeczników, agitatorów oraz wszystkich tych, którzy wyróżniają się w swym miejscu pracy i w swym środowisku.

Młodzież zdobyła sobie duże zaufanie u starszych [SzM 247/53, s. 1].

Młodzieżowa brygada pokazała, co umie [ZMP Kuźnią, s. 75].

Młodzież dała przykład [ZMP Kuźnią, s. 82].

W tym ponad półrocznym okresie czasu, dzięki Apelowi ZG ZMP, który porwał tysiące młodych, pełnych zapału chłopców i dziewcząt, wyrosło wielu prawdziwych bohaterów pracy, świadomych budowniczych socjalizmu w Polsce, którzy w niejednym zakładzie czy fabryce przyczynili się do wykonania i przekroczenia zadań produkcyjnych [SzM 166/53, s. 2].

Ofiarna praca młodzieży robotniczej i chłopskiej dawała przykład nie tylko innym robotnikom. W swoistą rywalizację włączyła się również młoda inteligencja. Ta część socjalistycznego społeczeństwa pozostaje w tekstach propagandowych nieco na uboczu, niemniej jednak i tutaj daje się zauważyć ducha wyteżonej pracy.

Na WSE w Łodzi 50 proc. studentów zdało egzaminy przed terminem [SzM 142/51, s. 3].

Tegoroczna sesja na WSE dowodzi, że organizacja ZMP-owska na tej uczelni zdała egzamin, zmobilizowała młodzież do nauki i stworzyła atmosferę sprzyjającą nauce [SzM 142/51, s. 3].

Leksem **siła** występuje w tekstach propagandowych tego okresu również w innym znaczeniu, konotując takie pojęcia, jak: **potencjał**, **możliwości**. Jest to w zasadzie cecha pierwotna młodzieży, dzięki której możliwe jest wszystko to, czego młodzi ludzie dokonują w pracy, w działalności społecznej i politycznej. Wiara w możliwości młodego człowieka, powszechnie werbalizowana, jest znakomitym katalizatorem działań, daje motywację, powoduje, że nie chce się zawieść pokładanych w młodzieży nadziei. W przeciwieństwie do pochwały, która może nastąpić dopiero po określonym i oczekiwanym zachowaniu, jest ona przyczyną ludzkiej aktywności. Owa wiara w możliwości i potencjał młodzieży, czyli w jej wewnętrzną siłę, obecna jest zarówno w kierownictwie partii i różnych organizacji, jak i wśród doświadczonych robotników oraz działaczy, wreszcie – także wśród samej młodzieży.

wielkie siły tkwiące w młodzieży robotniczej [ZMP Kuźnią, s. 116].

w nich jest utajona wielka siła [ZMP Kuźnią, s. 123].

Rośnie w młodych sercach przeświadczenie o sile [XV Plenum, s. 7]⁵.

Nieograniczone są dziś nasze siły [Deklaracja, s. 4].

Dzięki tej wierze w moc młodzieży można zrealizować każdy cel, stawiać sobie ogromne wyzwania, można wreszcie porywać się na rzeczy, które wydają się nie tyle trudne, ile niemożliwe do zrealizowania.

⁵ XV Plenum – XV Plenum Zarządu Głównego Związku Młodzieży Polskiej, por. wykaz skrótów.

Jednak Bończak i jego towarzysze dowiedli, że **nie ma rzeczy niemożliwych** [SzM 258/53, s. 3].

Młodzież złamie zapory, stawiane jej na drodze do przyszłości [Deklaracja, s. 18].

Cechami, które współwystępują z analizowaną już **siłą**, są **heroizm** i **odwaga**. Te określenia używane były w kontekście ogólnym i odnosiły się do wysiłku młodzieży w budowie socjalistycznego, sprawiedliwego świata, zdarzały się jednak przykłady, kiedy określano nimi konkretną osobę i konkretny czyn.

Nasza młodzież zdolna jest do takiego samego **bohaterstwa** [jak Komsomolcy – dop. S.O.] [ZMP Kuźnią, s. 57].

Te **heroiczne czyny** naszych kolegów [ZMP Kuźnią, s. 62].

Chłopcy wykazali **wielką ofiarność** podczas gaszenia szybu, kilka osób zostało poparzonych, a wśród nich przewodniczący Zarządu Koła ZMP – kol. Kowalik [ZMP Kuźnią, s. 56].

A czyż nie jest bohaterstwem czyn młodych robotników z Brzegu Dolnego, którzy przez całą noc sylwestrową stojąc po kolana w zimnej wodzie ratowali tamę przed zalaniem i uchronili elektrownię od katastrofy? [WM 2/55, s. 11].

Teksty prasowe oraz materiały pozjazdowe dają przykłady tego, jak postrzegano **emocje** oraz **uczucia**, jakimi charakteryzuje się polska młodzież. Jest to kolejny etap budowania wizerunku młodego Polaka, pewnego wzorca osobowego, który należy naśladować. Młodość to okres, kiedy emocje pełnią ogromną rolę, ich wykorzystanie, może więc pozwolić na stworzenie człowieka zaangażowanego, może pozyskać dla władzy idealistę bez reszty oddanego sprawie socjalizmu.

W analizowanym materiale uwagę zwracają zabiegi stosowania pojęć metaforycznych oraz stałych epitetów, mających wyrażać głębię uczuć młodzieży. W sposób szczególny odwoływano się do **synonimicznych pojęć ciepła i ognia** mających podkreślać intensywność przeżyć i odczuć.

Nasza młodzież **gorąco** przeżywa walkę o pokój, ta walka ją głęboko porusza [ZMP Kuźnią, s. 130].

Myśmy tutaj na tej sali nie jeden raz czuli, ile w naszej młodzieży robotniczej i w naszym aktywie jest **ognia** [ZMP Kuźnią, s. 128].

Młodzież nasza z całą swą młodzieńczą **żarliwością** jest po stronie mas uciskanych, walczących przeciwko wyzyskiwaczom i ciemności [WM 1,2/55. S. 5].

Leksem *gorący(-e)* jest często epitetem wyrazu *pozdrowienia*. Intensyfikacja znaczenia tej czynności jest wyrazem jedności z adresatem owych pozdrowień, którym najczęściej jest demokratyczna młodzież całego świata, uczestnicy jakiegoś zjazdu lub kongresu, a w sposób szczególny młodzież radziecka. W ten sposób powstają utrwalone w ówczesnym języku frazemy.

Drodzy Koledzy!

Wraz z listem przesyłamy Wam **gorące pozdrowienia** i życzymy Wam i całemu narodowi radzieckiemu dalszych osiągnięć w realizowaniu gigantycznych planów budowania komunizmu [SzM 254/53, s. 1].

Młodzież polska śle gorące pozdrowienia przyjaźni i braterstwa młodemu pokoleniu Kraju Rad [SzM 259/53, s. 1].

Leksem ten współtworzył także alegoryczne sformułowanie **gorące serce**, które oznacza, wspomniany już wcześniej, zapal, chęć uczestnictwa w dziejących się na oczach młodzieży przemianach społecznych, politycznych i gospodarczych. To dobra wola współdziałania, deklaracja współpracy i akceptacja.

Trzeba, aby oni tu u nas zobaczyli gorące serce naszej młodzieży, wszystko, co ona ma w sobie najlepsze [ZMP Kuźnią, s. 130].

W zobowiązaniach tych tętni gorące serce dzielnej młodzieży [SzM 163/1953 s. 1].

Uczuciem, które znalazło odbicie w tekstach propagandowych, jest **miłość** do socjalistycznej ojczyzny, przy czym właśnie słowo *miłość* pojawiała się częściej niż wyraz *patriotyzm*. Młody człowiek kocha swoją ojczyznę, kocha partię, ludowe wojsko, wszystko to, co jest symbolem nowych czasów. Owa miłość nie może ograniczać się tylko do Polski Ludowej, bowiem młody człowiek jest internacjonalistą, kocha więc pokój, kocha ojczyznę proletariatu – Związek Radziecki, wszystkie kraje demokracji ludowej, a także te, które dzielnie walczą z kapitalizmem i imperializmem (na początku lat pięćdziesiątych był to przede wszystkim naród koreański). Tym samym miłość do kraju socjalistycznego ma inny charakter niż nacjonalistyczny patriotyzm Polski sanacyjnej czy patriotyzm kapitalistyczny.

ZMP wychowuje dzieci w gorącej miłości do ludowej Ojczyzny, do Partii, w duchu braterstwa i przyjaźni dla narodów Związku Radzieckiego i mas pracujących całego świata [XV Plenum, s. 79].

Miłość ojczyzny, w której wychowuje się nasza młodzież, wiąże się nieodłącznie z budzeniem miłości do wszystkich narodów walczących z imperializmem o pokój i wolność [XV Plenum, s. 6].

ZMP-owiec kocha Polskę Ludową [Deklaracja, s. 32].

Prawdziwy patriotyzm idzie zawsze w parze z internacjonalizmem [WM 2/55, s. 4–5].

Taka jest właściwa definicja patriotyzmu w państwie socjalistycznym, takie postawy patriotyczne przejawia młodzież.

Ważnym elementem charakterystyki młodzieży jest podkreślanie jej **jedności**. Odwoływanie się do tej wartości w tekstach propagandowych wiąże się ściśle z procesem legitymizowania nowej władzy. Formułowano zatem komunikat, że naród popiera nową władzę, że masowo włącza się w realizację kolejnych reform i planów, że utożsamia się ideologicznie z tzw. linią partii. Czas odbudowy Polski z wojennych zniszczeń jest właściwym momentem do tego, aby uzewnętrzniły się wszystkie te cechy młodego człowieka, które wcześniej były tłumione. Jedność jest domeną komunizmu, jest jego cechą stałą, wrośniętą niejako w jego specyfikę, bez niej nie może być bowiem mowy o zwycięskim marszu ku nowej, świetlanej przyszłości. Geneza jedności polskiej młodzieży przedstawia się następująco:

Z jednolitego frontu radykalizmu, który pulsował zawsze żywo wśród młodzieży [Deklaracja, s. 25].

Jedność demokratycznej młodzieży zrodziła się w latach wojny przeciw faszyzmowi [SzM 168/53, s. 2].

Polska Ludowa dała więc młodzieży możliwość wyrażania swych dawno skrywanych pragnień i dążeń, dała możliwość zjednoczenia się wokół powszechnie akceptowanej idei. Dzięki jedności wielkie zadania socjalizmu, zarówno związane z budownictwem socjalistycznym, jak i będące w sferze wcielanej w życie idei, mogą być realizowane. Jedność daje siłę do podejmowania tych wyzwań, daje nadzieję na spełnienie marzeń o szczęśliwym, sprawiedliwym i pokojowym współżyciu narodów w przyszłości.

Siła nasza w jedności [Deklaracja, s. 25].

Źródłem naszej siły jest nasza jedność [XV Plenum, s. 7].

Jedność wychowuje młodego człowieka do naszych czasów [Deklaracja, s. 28].

Wyrazem jedności jest przynależność do organizacji, która zrzesza ludzi myślących i czujących w podobny sposób. Nie można bowiem zgłaszać akcesu w szeregi budowniczych komunizmu i pozostać jednocześnie poza wszelkimi strukturami, które oferuje państwo. Komunizm nie jest ustrojem dla chadzających swoimi drogami indywidualistów. Dla młodego człowieka taką organizacją w tamtych czasach był przede wszystkim Związek Młodzieży Polskiej. Akces w szeregi ZMP był wyrażeniem woli jedności z resztą postępowej młodzieży polskiej. Wielokrotnie podkreśla to deklaracja programowa tej organizacji.

Powstanie Związku Młodzieży Polskiej jest wyrazem woli jedności młodego pokolenia [Deklaracja, s. 35].

Jedność młodzieży realizowana w szeregach Związku Młodzieży Polskiej [Deklaracja, s. 27].

Dlatego też strzec będziemy jedności naszych szeregów związkowych, jako wspólnego dobra całego młodego pokolenia [Deklaracja, s. 28].

ZMP jako gwarant jedność młodego pokolenia Polaków pełni szczególnie ważną rolę, wychowuje, ale też organizuje pracę, pozwala na realizowanie własnych planów, wreszcie daje możliwość zdefiniowania swej roli w społeczeństwie socjalistycznym.

Aby je wykonać [zadanie – dop. S.O] *jednoczymy nasze szeregi* [Deklaracja, s. 25].

Zespoleni jednakowym rytmem serc, mózgów i ramion *idziemy razem do pracy, razem do walki, razem do zwycięstwa* [Deklaracja, s. 31].

Organizacja to także poczucie wspólnoty, a więc i współodpowiedzialność za siebie i za innych.

W razie nieszczęścia w domu, czy trudności w pracy, kto pomoże, kto doda otuchy, kto będzie czuwał nad tym, by zetempowiec nie poddał się zwątpieniu albo rozpaczcy? Znowu grupa zetempowska [ZMP Kuźnią, s. 51].

Dzięki temu jeden kolega podciągał drugiego [ZMP Kuźnią, s. 75].

Jedność, wyrażana w organizowaniu się w konkretnych strukturach i organizacjach, ma jednak znacznie szerszy zasięg. Zachodzi tu bowiem analogiczna

sytuacja jak w przypadku patriotyzmu. Podkreślanie jedności tylko w granicach jednej organizacji narodowej miałyby charakter nacjonalistyczny, dlatego postępowy młody Polak musi poczuwać się do jedności z postępową młodzieżą całego świata, szczególnie zaś z młodzieżą radziecką.

Solidarność międzynarodowa młodzieży wyrażona w Światowej Federacji Młodzieży Demokratycznej winna jeszcze głębiej ogarnąć myśli i uczucia pracującej młodzieży naszego kraju [ZMP Kuźnią, s. 113].

ZMP-owiec jest solidarny z międzynarodowym obozem postępu i wolności, razem z młodzieżą demokratyczną świata walczy przeciwko imperializmowi o trwały pokój [Deklaracja, s. 33].

Na kongres – wskazuje komunikat – przybędą delegaci ze wszystkich części kuli ziemskiej [SzM 166/53, s. 4].

Zna i kocha polskich chłopców i dziewczęta Bukareszt, znają delegaci ze wszystkich krajów świata [SzM 191/53, s. 2].

Tak więc jedność i patriotyzm to pojęcia rozumiane nie w kategoriach stricte narodowych, ale raczej internacjonalnych. Dlatego też wielką rolę odgrywały wszelkie zjazdy młodzieżowe i kongresy; relacje prasowe z nich są niezwykle wyczerpujące i szczegółowe. Prasa młodzieżowa traktowała te spotkania jako najdonioślejsze wydarzenia dla młodego człowieka, pisząc o nich na wiele miesięcy przed rozpoczęciem. Z okazji spotkań młodzieży podejmowano przedzjazdowe zobowiązania, organizowano sztafety pokoju, mobilizowano siły, aby jeszcze wydajniej pracować na rzecz ludowej ojczyzny.

O ideowej i patriotycznej postawie młodzieży świadczą zobowiązania i warty przedzjazdowe. Podejmowane przez młodzież w ostatnim okresie [WM 2/55, s. 4].

W sposób szczególny młodzież polska jednoczy się z tymi, którzy walczą dopiero o pełnię swobody, o wyzwolenie z kapitalistycznego ucisku. Sformułowaniem o niemalże magicznym charakterze, było używane najczęściej w takim właśnie kontekście, wyrażenie **walka o pokój**.

Wielka manifestacja jedności młodzieży świata walczącej o pokój [SzM 177/53, s. 1].

los dzieci w krajach kapitalistycznych i kolonialnych – to dla naszych harcerzy sprawy żywe i bliskie [XV Plenum, s. 11].

Z tym większym zapalem walczy o produkcję młodzież robotnicza, łącząc się w swych uczuciach z bohaterką młodzieżą Korei, Wietnamu, Malajów, Hiszpanii, Grecji i innych krajów napadniętych lub okupowanych przez imperializm amerykański [ZMP Kuźnią, s. 123].

Więzią, w której realizują się takie pojęcia, jak jedność i solidarność, jest **wieź przyjaźni**. Szczególnie eksponowano przyjaźń pomiędzy młodzieżą polską i postępową młodzieżą świata. Pojawia się zatem po raz kolejny w jej charakterystyce cecha internacjonalizmu, współodpowiedzialności za pokój na świecie, za los tych, którzy nie mogą cieszyć się pełnią wolności. Przyjaźń ta rodzi się ze wspólnych dążeń, wspólnych młodzieńczych ideałów, wreszcie z entuzjazmu, jakim zarażają

się nawzajem młodzi komuniści. Tak częste używanie tego słowa przez nadawców zarówno instytucjonalnych, jak i indywidualnych ma bardzo pragmatyczny charakter. Ukazuje dychotomiczny podział. Oto w obozie przyjaźni, czyli w naszym obozie, panuje wzajemne zrozumienie, pomoc, szczerłość, życzliwość itp. cechy, które słowo przyjaźń konotuje, natomiast poza naszym obozem, poza siłami pokoju relacje międzyludzkie są diametralnie inne, są to: wyzysk, krzywda, ucisk, wszechobecne moralne zło.

Opowieść będzie długa i tak serdeczna, jak przyjaźń młodzieży polskiej do młodzieży świata [SzM 166/53, s. 3].

Narada z przyjaciółmi [SzM 24/54, s. 3].

Przyjaźń, bo najmocniejszą więzią spleta ona młodzież różnych krajów i kontynentów [SzM 176/53, s. 1].

Jedność wyrażona przyjaźnią uzupełniana jest przez jeszcze jeden element, poprzez **kategorię rodziny**, ze szczególnym uwzględnieniem **więzi braterskiej**. Frazem ten ma nieco inne znaczenie semantyczne niż przyjaźń, podkreślał jeszcze bardziej wyjątkowe stosunki pomiędzy, jak wtedy pisano, *demokratyczną młodzieżą świata*. Relacje panujące w rodzinie wartościowane są jednoznacznie pozytywnie:

Po kilku dniach podróży wszyscy tworzyli jedną wielką rodzinę, a tematem rozmów był najczęściej Festiwal [SzM 180/53, s. 1].

Nasze delegacje zawiozły na Kongres i Festiwal gorące braterskie pozdrowienia od całej młodzieży polskiej [SzM 176/53, s. 1].

Podczas Festiwalu Pokoju i Przyjaźni w Bukareszcie młodzież polska zacieśni więź braterstwa i solidarności z postępującą młodzieżą całego świata [SzM 176/53, s. 1].

Ostatni cytat obok słowa *braterstwo* zawiera przykład, który można uznać za synonimiczny, a mianowicie *solidarność*. Oznacza on ten sam typ relacji pomiędzy dwoma podmiotami.

Ostatnim zaobserwowanym w tekstach propagandowych pojęciem, w którym realizuje się znaczenie leksemu *jedność*, jest materialny znak wspólnej idei – **sztandar**. Wokół niego jednoczą się młodzi ludzie, to on jest dumnym symbolem wspólnych myśli, czynów, marzeń i dążeń.

Stajemy wszyscy wokół naszych sztandarów [Deklaracja, s. 31].

Wokół hasła walki o pokój, o bezpieczeństwo i prawa młodzieży skupiły się pod sztandarem SFMW najszerze rzesze młodzieży bez różnicy narodowości, poglądów politycznych, wierzeń, pochodzenia i koloru skóry [SzM 168/53, s. 2].

Omówiona powyżej **kategoria jedności** wymusza niejako analizę kategorii z niej wynikającą. Skoro bowiem młodzież polska jest zjednoczona, zorganizowana w oficjalnych strukturach, to tym samym kolektyw jest niezwykle **liczny**, a więc zaangażowanie młodych Polaków w przemiany ustrojowe jest **powszechne**.

Wariantywność form językowych jest tu dosyć ograniczona i skupia się wokół niezwykle popularnych w tamtych okresach frazów, takich jak: *masy robotnicze, masy pracujące, młodzież pracująca*.

W tekstach publicystycznych, materiałach pozjazdowych oraz w tekstach o charakterze doktrynalnym niezwykle często pojawia się leksem **szeregi**. Łączliwość tego wyrazu również jest dosyć ograniczona, zazwyczaj są to szeregi: *budowniczych, demokratyczne, zetempowskie, wspólne, bojowników*.

Niezależnie od stosunku do spraw religii, winna ona znaleźć się w szeregach demokratycznych [Deklaracja, s. 18–19].

Cała młodzież znajduje się w szeregach budowniczych nowej Polski [Deklaracja, s. 19].

zyciową koniecznością wszystkich jest stanąć w **szeregach bojowników** [ZMP Kuźnią, s. 91].

Stawajcie w zetempowskich szeregach! [ZMP Kuźnią, s. 8].

O ile przykład trzeci ma jeszcze charakter postulatyczny, o tyle przykład drugi realizuje raczej funkcję magiczną języka propagandy, zaklina rzeczywistość, widząc ją taką, jaką powinna być. Łączliwość słowa *szeregi* z czasownikami również nie jest imponująca, w *szeregach* można bowiem *stanąć* lub *znaleźć się*.

Czasownikiem, który z leksemem *szeregi* tworzył częsty w języku propagandy zwrot, jest wyraz *rosnąć*. Tym samym wzrost liczebności kadr organizacji młodzieżowych postrzegany był jako proces, który co prawda wciąż postępuje, jednak nigdy nie w sposób zadowalający. Kolejne rzesze młodych Polaków włączają się w proces tworzenia nowego systemu, organizacje krzepną, jednak progres powinien być większy.

Rosną szeregi zetempowców [SzM 17/54, s. 1].

Wymownym przykładem wzrastającej solidarności i jedności studentów całego świata jest fakt stałego wzrostu szeregów MZS [SzM 25/54, s. 1].

Przedstawiciele poszczególnych zakładów pracy, kół ZMP, gmin i powiatów składali relacje o wzroście liczby członków organizacji młodzieżowych, w takich sytuacjach były to już konkretne liczby. Można więc stwierdzić, że i w takim aspekcie toczyła się w Polsce rywalizacja.

Dowodem aktywności instruktorów jest stale wzrastająca liczba nowych kół zetempowskich, która dotychczas osiągnęła w naszym powiecie liczbę 34. Do organizacji wstąpiło około 965 chłopców i dziewcząt [SzM 17/54, s. 1].

Leksemem stosunkowo częstym, ciekawym i niemalże rytualnym w okresie stalinowskim był wyraz **masa**. Komuniści działali w domenie mas. W efekcie procesu neosemantyzacji, jaki dokonał się w czasie wprowadzania ustroju komunistycznego, wyraz ten pozwalał podkreślić zarazem trafność linii partii, jak i dojrzałość społeczeństwa do dokonujących się przemian. Masowy, czyli powszechny udział w podejmowanych działaniach, masowy akces do partii oraz organizacji

przez nią zalegitymizowanych, masowe wreszcie poparcie dla wytyczonych celów – stworzenie takiej równoległej rzeczywistości było celem ówczesnej propagandy. Człowiek mający krytyczny stosunek do władzy ludowej powinien mieć wrażenie wyobcowania.

*Do bezspornych osiągnięć w pracy ZMP po Radzie Naczelnej zaliczyć musimy aktywizację **mas młodzieży** w walce o plan [ZMP Kuźnią, s. 15].*

*celem [ZMP – dop. S.O.] jest objęcie swym wpływem wychowawczo – społecznym i politycznym **najszerzych mas młodzieży** robotniczej, chłopskiej i inteligenckiej oraz kształcącej się w szkołach i na uczelniach [WM 2/55, s. 6].*

*ZMP jest najbliższym pomocnikiem Partii w wychowywaniu i organizowaniu do współdziałania w budownictwie socjalistycznym **wielomilionowych mas młodzieży**, jest bojowym towarzyszem Partii w walce o socjalistyczne przeobrażenia społeczne [WM 2/55, s. 15].*

Znaczenie mocno eksploatowanego leksemu *mas* wzmocnione było formami przymiotnikowymi np. *najszerze, wielomilionowe*. W wyniku takiego zabiegu powstawały zwroty o charakterze kontaminacyjnym.

Wyraz ten można w tekstach zauważyć również w formach przymiotnikowych oraz przysłówkowych, stanowi wtedy określenie jakiejś czynności, podkreślając powszechne zaangażowanie młodych ludzi w jej realizację.

***Masowy, szeroki charakter przygotowań** do Złotu to jeszcze jeden dowód, że pokój jest w chwili obecnej najgorętszym pragnieniem młodzieży [SzM, 139/51, s. 2].*

*Młodzież **masowo uczęszcza** na wykłady [ZMP Kuźnią, s. 16].*

Niezwykle ciekawą formą są zwroty w *podstawowej masie (ogromna większość)* oraz w *całej swej masie (wszyscy)*.

*młodzież robotnicza w swej **podstawowej masie** rozumie swoje obowiązki [ZMP Kuźnią, s. 14].*

*Młodzież robotnicza w **całej swej masie** włącza się wszędzie, na każdym odcinku do wielkiego dzieła przebudowy naszego kraju [ZMP Kuźnią, s. 25].*

Synonimem wyrazu *masowy* jest, jak to już wcześniej zauważono, wyraz *powszechny*, teksty propagandowe przynoszą wiele przykładów jego realizacji.

*Narodowa Pożyczka Rozwoju Sił Polski **powszechną manifestacją** narodu w walce o pokój i Plan 6-letni [SzM 146//51, s. 1].*

Oprócz tych dwóch leksemów, które zdominowały frazeologię wyrażającą akceptację nowej rzeczywistości ustrojowej przez społeczeństwo oraz podkreślającą pełne zaangażowanie w jej współtworzenie, występowały także i inne, mające tożsame zastosowanie. Były to przede wszystkim epitety stworzone przez przymiotniki, takie jak: *szeroki, wielki, potężny*. Wszystko to sprawiało wrażenie potęgi, olbrzymiego nurtu nowej historii, gigantyczności przemian wspieranych właśnie przez niezliczone masy.

Związek Młodzieży Polskiej jest **szeroką** bezpartyjną, ludowo-demokratyczną **organizacją** [Deklaracja, s. 27].

Współzawodnictwo o osiągnięcie jak najlepszych wyników produkcyjnych dla uczczenia Święta Wyzolenia 22 Lipca z każdym dniem obejmuje **coraz szersze rzesze pracujących** [SzM 148/52, s. 2].

Młody patriota – to świadomy członek **wielkiego kolektywu** [XV Plenum, s. 9].

Wzrósł i rośnie z każdym dniem **potężny sojusz** demokratycznej młodzieży [SzM 168/53, s. 2].

Sposobem najprostszym, ale i najskuteczniej działającym na wyobraźnię czytelnika, było odwołanie do liczb. Mówiono bowiem o ludziach, a więc wyrażenie liczebności skupiska ludzkiego za pomocą liczebników było nieskomplikowanym zabiegiem, mającym walor znacznie utrudnionej weryfikowalności tak przygotowanego i zaprezentowanego komunikatu. Pierwszy z przytoczonych przykładów jest najbardziej oryginalny, gdyż zastosowano w nim wyrażenie o charakterze metaforycznym, rzadkie w tego typu tekstach.

Służba Polsce – **ustokrotnione ramię** młodego pokolenia [Deklaracja, s. 16].

W ciągu minionych lat wyrosły **tysiące** młodych przodowników pracy, racjonalizatorów i nowatorów w przemyśle i górnictwie [WM 2/55, s. 4].

ZMP rozrósł się w przeszło **2 – milionową organizację**, jednoczącą młodzież różnego wieku i różnych środowisk [WM 2/55, s. 2].

Obydwie omówione powyżej kategorie, a więc jedność i powszechność, są od siebie zależne, nie można mówić bowiem o powszechności czegośkolwiek, co istnieje zarówno w świecie idei, jak i w świecie czynu, jeśli nie ma w tym elemencie akceptacji, zgody i współpracy, a więc cech, którymi można zdefiniować pojęcie jedności. Podkreślanie jednej tylko kategorii bez odwoływania się do drugiej odebrałoby tekstom propagandowym walor prawdopodobieństwa, pozbawiłoby władzę argumentu społecznej aprobaty. Dlatego stwarzano sytuację, kiedy to młody człowiek, który sam poszukuje akceptacji i którego naturalnym dążeniem jest bycie w grupie oraz identyfikowanie się z jakąś społecznością, ma prosty wybór: *możesz do nas przystąpić, zrobiło to przecież już tak wielu, możesz też pozostać na uboczu, wykluczyć się poza nawias pracowitej, radosnej, silnej i koleżeńskiej młodzieży.* Jest to bardzo prosty, dychotomiczny podział świata, który jest główną osią sporu pomiędzy dwiema rzeczywistościami. Jedna strona jest przedstawiona wyraźnie pejoratywnie, druga ma wszelkie elementy, które mogą skusić młodego człowieka. Wybór jest więc pozorny. *Chcesz poczuć jedność myśli, serc i czynów? Chcesz uczestniczyć w wydarzeniach, które swym rozmachem nie mają sobie równych w historii naszego kraju? Droga jest tylko jedna, to nasza droga – postępowej młodzieży demokratycznej, budującej socjalistyczną, szczęśliwą przyszłość Polski Ludowej.*

Obraz młodzieży, jaki odnaleźć można w propagandzie okresu stalinowskiego, wykorzystuje kilka kategorii, jest więc obrazem stosunkowo rozbudowanym. Nie

jest to jednak zwykle odzwierciedlenie rzeczywistości. W tekstach tych spełnia się magiczna funkcja języka propagandy, która rzeczy pożądane pozwala ukazywać jako już istniejące, jest to więc swoiste zaklęcie rzeczywistości. Model młodego Polaka, jaki zbudowano w analizowanych tekstach, to człowiek **silny fizycznie i ideologicznie, zjednoczony** z postępową młodzieżą w kraju i za granicą, funkcjonujący w organizacjach skupiających wielką **liczbę** ludzi myślących podobnie jak i on, to człowiek **odważny**, zdolny do **poświęceń**, czasami nawet **heroizmu**.

Trzeba na koniec zaznaczyć, że nie są to jedyne kategorie, jakie można wyodrębnić w tekstach propagandowych, jednak ich analiza znacznie przekracza ramy niniejszego artykułu.

Wykaz skrótów

- WM – *Walka Młodych*
 SzM – *Sztandar Młodych*
 Deklaracja – *Deklaracja ideowo-programowa. Prawo i statut Związku Młodzieży Polskiej.*
 ZMP Kuźnią – *ZMP Kuźnią młodych kadr 6-latki. Materiały z krajowej narady aktywu robotniczego ZMP*
 XV Plenum – *XV Plenum Zarządu Głównego Związku Młodzieży Polskiej*

Literatura

- Anusiewicz J., 1999, *Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku* [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 261–289.
- Awdziejew A., 1994, *Wartościowanie wymuszone a szacunek dla odbiorcy w dyskursie politycznym* [w:] *Język a Kultura*, t. 11, red. J. Anusiewicz, B. Siciński, Wrocław, s. 49–56.
- Bednarczuk L. 1985, *Nowo-mowa. Zarys problematyki i perspektywy* [w:] *Nowomowa*, red. J. Rokoszowa i W. Twardzik, Londyn, s. 27–41.
- Bednarek A., red., 2008, *Encyklopedia katolicka*, Lublin.
- Głowiński M., 2001, *Nowomowa* [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin.
- Grzegorzczkowska R., 2010, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, wyd. IV, rozszerzone, Warszawa.
- Harwas-Napierała B., Trempała J., red., 2001, *Psychologia rozwoju człowieka*, Warszawa.
- Kamińska-Szmaj I., 2001, *Słowa na wolności*, Wrocław.
- Lewicki A.M., Tokarski R., red., *Kreowanie świata w tekstach*, Lublin.
- Kropiwnicka Z., Petrussówna J., 1969, *Słownictwo polityczne i społeczno-gospodarcze lat 1951–1953*, „Językoznawca”, nr 20, s. 34–40.
- Krzyszowski T.P., 1994, *Konotacja i denotacja* [w:] *Podstawy gramatyki kognitywnej*, red. H. Kardeła, Warszawa, s. 85–96.
- Mycawka M., 2001, *Język propagandy komunistycznej w latach 1944–1948 (wybrane zagadnienia)*, rozprawa doktorska, Kraków.
- Nowak P., 2002, *Swoi i obcy w językowym obrazie świata*, Lublin.

Ożóg K., 1996, *Język polskiego stalinizmu i jego wpływ na literaturę przedpaździernikową* [w:] *Październik 56. Odwilż i przełom w życiu literackim i kulturalnym Polski*, red. A. Kulawik, Kraków.

Tokarski R., 1991, *Wartościowanie człowieka w metaforach językowych*, „Pamiętnik Literacki”, LXXXII, nr 1, s. 144–157.

APOTHEOSIS OF YOUTH IN THE PROPAGANDISTIC TEXTS FROM 1944 TO 1956

Summary

After the ending of the Second World War the communist authorities led intensive propaganda against Polish society. They paid a special attention to the youth. They applied against the young varied language strategies. One of the most interesting ones is presenting the youth as a value, its affirmation. The reconstruction of the linguistic representation of the youth in the propaganda texts shows not only this strategy, but also the full vision of the young person. The picture of the youth does not represent the real facts, it has rather postulate character, so it says about the future, the desired world. Despite this, it is presented as the reality already functioning. It is a typical manipulation technique for propaganda texts from this period.